

GENDER DISKURSINI MODELLASHTIRISH TAMOYILLARI: NAZARIY ASOSLAR VA IJTIMOYIY-AMALIY YONDASHUVLAR

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-148-151>

Saidakabarova Saodat Parxadjanovna

*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Amaliy fanlar
fakulteti, “G‘arb tillari” kafedrası dotsenti (PhD)*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada gender diskursini modellashtirish tamoyillari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Gender diskursi jamiyatda gender tenglikni shakllantirish, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va institutsional siyosatlarni takomillashtirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotda gender diskursining til, muloqot va ijtimoiy kontekst bilan uzviy bog‘liqligi ko‘rib chiqilib, feministik diskurslar, media narrativlar hamda gender identifikatsiyasining kommunikativ jihatlarini tahlil qilinadi. Shuningdek, gender diskursini modellashtirish orqali ta‘lim, davlat boshqaruvi va ijtimoiy institutlarda tenglikni rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: gender diskursi, diskurs modellashtirish, gender tenglik, til va jamiyat, feministik yondashuv

ABSTRACT

This article examines the principles of modeling gender discourse from both theoretical and practical perspectives. Gender discourse plays a significant role in shaping gender equality, regulating social relations, and improving institutional policies. The study analyzes the interconnection between gender discourse, language, communication, and social context, with particular attention to feminist discourse, media narratives, and communicative aspects of gender identification. Furthermore, the article highlights the potential of gender discourse modeling in promoting equality within education, public administration, and social institutions.

Keywords: gender discourse, discourse modeling, gender equality, language and society, feminist theory

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются принципы моделирования гендерного дискурса с теоретической и практической точек зрения. Гендерный дискурс играет важную роль в формировании гендерного равенства, регулировании социальных отношений и совершенствовании институциональной политики. В исследовании анализируется взаимосвязь гендерного дискурса с языком, коммуникацией и социальным контекстом, а также рассматриваются феминистские дискурсы, медийные нарративы и коммуникативные аспекты гендерной идентификации.

Ключевые слова: гендерный дискурс, моделирование дискурса, гендерное равенство, язык и общество, феминистский подход

KIRISH

So‘nggi yillarda gender masalalari ijtimoiy fanlarning muhim tadqiqot obyektiga aylandi. Gender endilikda faqat biologik farqlar bilan emas, balki ijtimoiy, madaniy va diskursiv jarayonlar orqali shakllanuvchi hodisa sifatida talqin qilinmoqda. Ayniqsa, til va muloqot gender munosabatlarning shakllanishida markaziy o‘rin egallaydi.

Gender diskursi jamiyatda mavjud gender rollari, stereotiplari va ijtimoiy kutishlarning til orqali ifodalanish shaklidir. Uni modellashtirish esa ushbu diskurslarning qanday paydo bo'lishi, rivojlanishi va o'zgarishini tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi. Shu bois gender diskursini modellashtirish hukumatlar, ta'lim tizimlari va ijtimoiy institutlar uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Gender diskursi ijtimoiy konstruktsiya sifatida qaraladi. Ya'ni gender insonning tug'ma xususiyati emas, balki ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadigan hodisadir. Bu yondashuvga ko'ra, gender kundalik muloqot, ijtimoiy amaliyotlar va institutsional siyosatlar orqali "yaratiladi". Masalan, ingliz tilidagi "*Leadership is a masculine trait*" iborasi ushbu fikr erkaklik va yetakchilik o'rtasida sun'iy bog'liqlikni yaratadi va ayollarning rahbarlik qobiliyatini bilvosita inkor etadi. Bunday diskurslar jamiyatda gender tengsizligini mustahkamlovchi omillardan biri hisoblanadi.

Deutsch (2007) ta'kidlaganidek, gender ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonida "bajariladi" (doing gender). Shuning uchun gender tenglikka erishish individual xatti-harakatlarga emas, balki institutsional va diskursiv o'zgarishlarni ham talab etadi.

Gender diskursini modellashtirish tamoyillari

Interaktivlik tamoyili

Gender diskursi muloqot jarayonida shakllanadi. Suhbatlar, bahslar va kundalik muloqotlar genderga oid ma'nolarni mustahkamlaydi yoki o'zgartiradi. Masalan, ish muhitida ayol xodimning qat'iy fikri "tajovuzkorlik" sifatida baholanishi, erkak xodimning xuddi shu xatti-harakati esa "qat'iyatlilik" deb talqin qilinishi gender diskursining interaktiv xususiyatini ko'rsatadi.

Gender diskursini modellashtirish, zamonaviy ijtimoiy muammolarni tushunish va ularga yechimlar topish jarayonida muhim bir usul hisoblanadi. Interaktivlik tamoyili, gender diskursini shakllantirishda o'zaro muloqot, munosabatlar va bahslar orqali gender tenglikni qanday rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi. Interaktivlik tamoyili, til va munosabatlarning dinamikasini tushunishga asoslanadi. Dijk Dijk (1993)ning tadqiqotlariga ko'ra, gender diskursi o'zaro muloqot va ijtimoiy kommunikatsiyalardagi o'zaro ta'sirga bog'liq. Diskurs analizida, almashish imkoniyatlari, muntazamlilik va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi hukmronlik munosabatlari muhim ahamiyatga ega.

Bu yerda, interaktivlikni organizm sifatida ko'rish mumkin: gender tenglikka erishishda har bir shaxs yoki guruh, o'z fikrini va pozitsiyasini yanada kengaytirishga harakat qiladi. Bu jarayonda, ortiqcha shablonlar va gender stereotiplarini kamaytirish harakati mavjud.

Jamiyatning har bir vakili gender tenglik muloqotida o'z o'rnini topganda, interaktivlik jamiyatni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Case va Oetama-Paul Case & Oetama-Paul (2014) lar gender diskursining biologik asoslarini ko'rsatganlar, bu esa muloqot jarayonida odamlarni qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini o'rganishga yordam beradi. Bu muloqotda ishtirok etadigan har bir shaxs, ijtimoiy o'zgarishlarga qo'shilgan, ularning fikrlari va qarashlari muhim. Interaktiv o'zaro

munosabatlar, gender tenglikka erishishda muhim ishtirokchilarning barchasini jamlaydi. Yeskova va Mikhailova Símonardóttir & Gíslason (2018)ning tadqiqotlari, muloqatni qanday bosqichlarda amalga oshirilishini va har bir insonning o'z hayotining aktiv ishtirokchisi sifatida o'zini tanitishi zarurligini ko'rsatadi, bu esa gender tenglik ko'rsatkichlarini yanada oshiradi. Interaktivlik tamoyili gender diskursini o'zgartirishda kutilgan natijalarni beradi. Sumerau et al. Sumerau et al. (2019) gender va jinsiy normativliklarning o'zaro aloqa va ularning ijtimoiy rolini o'rganadi. Ularning tadqiqotlari, gender tenglikni mustahkamlash uchun interaktiv yondashuvlarning qanday ishlashini ko'rsatadi. Nordmarken Nordmarken (2023) tomonidan taqdim etilgan tadqiqotlar, gender ozchiliklarining identifikatsiyasini shakllantirishda ijtimoiy va diskursiv jarayonlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Bu yondashuv, yangi narativlar va diskurslarni shakllantirishi orqali gender tenglikni ishlab chiqishga yordam beradi.

Gender diskursini modellashtirishda ijtimoiy va madaniy kontekst muhim rol o'ynaydi. Bir xil diskurs turli jamiyatlarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Shu sababli diskurs tahlilida madaniy, tarixiy va institutsional omillar hisobga olinishi zarur. Til hokimiyat vositasi sifatida gender tengsizligini mustahkamlashi yoki kamaytirishi mumkin. Masalan, rasmiy hujjatlarda faqat erkak jinsiga oid olmoshlarning qo'llanilishi ayollarni bilvosita chetlashtiradi. Shu bois gender-neytral til siyosati muhim ahamiyat kasb etadi.

Feministik diskurs gender tengsizligini tanqid qilish va muqobil gender modellarini taklif etishga qaratilgan. Media diskurslar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Wohlgend (2009) tadqiqotlariga ko'ra, bolalar uchun mo'ljallangan media mahsulotlar, xususan animatsion filmlar, gender identifikatsiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, avvalgi narrativlarda ayol obrazlar passiv bo'lgan bo'lsa, zamonaviy diskurslarda mustaqil va yetakchi ayol obrazlari ko'payib bormoqda. Bu esa ijtimoiy ongda gender haqidagi tasavvurlarni qayta shakllantirishga xizmat qiladi.

Gender identifikatsiyasi til orqali ifodalanadi. Liao va Zhang (2023) tadqiqotlari bolalar muloqotida gender identifikatsiyasining murakkab va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. Bolalar til uslubi, so'z tanlovi va nutq strategiyalari orqali o'z gender identifikatsiyasini namoyon etadilar.

Shuningdek, gender diskursi shaxs va jamiyat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Abbou va Baider (2016) gender, til va ijtimoiy normalar o'rtasidagi ziddiyatlarni tahlil qilib, diskursiv yondashuvning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Gender diskursini modellashtirish ta'lim tizimida tenglikni ta'minlashga yordam beradi. O'quv materiallarida gender stereotiplarini kamaytirish, o'qituvchilarning genderni sezgir muloqotini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Davlat siyosatida esa gender diskursi qonunchilik va ijtimoiy dasturlarni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. To'g'ri modellashtirilgan diskurs gender tenglik siyosatining samaradorligini oshiradi.

XULOSA

Gender diskursini modellashtirish jamiyatda gender tenglikni rivojlantirishning muhim nazariy va amaliy vositasidir. Til va muloqot orqali shakllanadigan gender ma'nolari ijtimoiy munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois gender diskursini tizimli ravishda tahlil qilish va modellashtirish ta'lim, siyosat va ijtimoiy institutlarda barqaror tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Abbou, J., & Baider, F. (2016). Gender, language and the social construction of difference. *Journal of Language and Politics*, 15(3), 1–15.
2. Asher, N., & Lascarides, A. (2013). Strategic conversation. *Semantics and Pragmatics*, 6, 1–62.
3. Camargo-Fernández, L., & Polo-Artal, C. (2023). Feminist discourse and digital media. *Discourse & Society*, 34(2), 215–232.
4. Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender. *Gender & Society*, 21(1), 106–127.
5. Liao, S., & Zhang, W. (2023). Stylistic variation and gender identity. *Journal of Sociolinguistics*, 27(4), 489–507.
6. Wohlwend, K. E. (2009). Damsels in discourse. *Reading Research Quarterly*, 44(1), 57–83.